

CELEBRACJA SAKRAMENTU CHRZTU DZIECI I RECEPCJA JEGO OBRZĘDÓW W PRAKTYCE PASTORALNEJ

Chrystus w wypełnianiu swojej misji zbawczej przystosował się do współczesnych Mu warunków; stąd też Kościół, jako stała Jego obecność w historii, musi ciągle przystosowywać się do zachodzących zmian kulturowych. To z kolei zobowiązuje do przystosowywania do wymogów zmieniających się czasów podstawowego aktu jego samourzeczywistnienia się, jakim jest liturgia. Liturgia bowiem posiada rys historyczności, która jest konsekwencją historyczności Chrystusa i Kościoła, i jako taka podlega prawu ciągłej odnowy i przemiany¹. Zmienność liturgii jest też umotywowana eschatycznym charakterem Kościoła pielgrzymującego, żyjącego w czasie pomiędzy Wielkanocą a Paruzją. „Kościół w swoich sakramentach i instytucjach, które należą do obecnego wieku, posiada postać przemijającego świata” (KL 48).

Liturgia dzieli los Kościoła, który będąc w drodze podlega rozwojowi². Kościół, idąc przez czas i przestrzeń, wzrasta, a kult jako wyraz jego żywotności również w tym uczestniczy. Modyfikując i odnawiając szatę zewnętrzną liturgii zmierza on do tego, by zbawcze działanie Boga przez symbole liturgiczne, dzięki wyrazistości i czytelności, było bardziej zrozumiałe dla człowieka i w pełni skuteczne³.

Również kultyczna odpowiedź człowieka na zbawczy apel Boga ma być tak uformowana, by mogła być rzeczywiście prawdziwą, własną odpowiedzią konkretnej wspólnoty. Kultyczna odpowiedź wyraża się w obrzędach, słowach i gestach.

Obrzęd liturgiczny to zespół znaków akustycznych i optycznych. Składają się nań słowa, postawy, gesty i czynności związane z elementami materialnymi, jak np. woda, pokarm, napój, oliwa, świeca, ogień, światło, kadzidło. Obrzęd składa się więc z symbo-

¹ Por. A. Cuva, *La presenza di Cristo nella liturgia*, Roma 1973, s. 24 nn.

² Por. W. Świerzawski, *Mysterium Christi*, Kraków 1975, s. 17 nn.

³ Por. J. Grześkowiak, *Tajemnica Chrystusa i Kościoła w odnowionych znakach liturgii*, *Collectanea Theol.* 45 (1975) 2, 81—90.

licznych gestów, przedmiotów i symbolicznego języka religijnego⁴.

Sposób ekspresji ludzkiej zmienia się w zależności od prądów epoki i jest niedoskonały. Aby treść lepiej wyrazić, konieczna jest ciągła ewolucja środków ekspresji, jakimi posługuje się liturgia. Stąd w bogatym programie odnowy liturgii sakramentów, ustalonym przez Sobór Watykański II, znajduje się także postulat odnowy obrzędu chrztu dzieci: „Obrzęd chrztu dzieci należy krytycznie rozpatrzyć i dostosować do rzeczywistej sytuacji niemożliwej. W samym obrzędzie trzeba również uwydatnić rolę i obowiązki rodziców dziecka oraz rodziców chrzestnych” (KL 67).

Zreformowany obrzęd chrztu dzieci jest nie tyle owocem rewizji dotychczasowego, ale całkowicie nową kompozycją wynikającą z dążeń Soboru do szlachetnej prostoty i przejrzystości znaków liturgicznych, dążeń podyktowanych troską o to, aby obrzędy sakramentów były czytelnym narzędziem spotkania i wymiany dokonującej się między Bogiem i człowiekiem w społeczności Kościoła⁵.

1. Idee przewodnie reformy liturgii chrztu i innych sakramentów

Wydaje się, że najbardziej godną podkreślenia myślą odnowy liturgii sakramentów jest idea chrystologiczna i paschalna⁶. Chrystus w odnowionej liturgii sakramentów jawi się nie tylko jako Ten, który je ustanowił, ale będąc sam pierwszym, podstawowym Sakramentem — Znakiem objawiającym Boga i obdarzającym Jego życiem — spotyka się w każdym z sakramentów osobiście z człowiekiem, by włączyć go w swe misterium⁷. Ukierunkowanie chrystologiczne i paschalne łączy się z ideą ekonomii zbawienia i tym samym podkreśla aspekt historyczno-zbawczy. Jest to ważne dla duszpasterza, jeśli weźmie się pod uwagę krytykę wielokrotnie czynioną w odniesieniu do starej koncepcji sakramentów, w której porównywało się je z automatycznym mechanizmem. Wystarczyło dawniej zastosować materię i formę, a uzyskiwało się już owoc — łaskę objawiającą się „tu i teraz” Patrząc natomiast z punktu widzenia historiozbawczego i chrystologicznego na sa-

⁴ Por. tenże, *Znak — symbol — liturgia*, Ateneum Kapł. 60 (1976) 369.

⁵ Por. S. Czerwik, *Wprowadzenie do odnowionego obrzędu chrztu dzieci*, w: *Sakrament chrztu*, Katowice 1973, s. 77 nn.

⁶ Por. P. Visentini, *Incidenza della riforma liturgica nella nuova impostazione pastorale*, Rivista Liturgica, 61 (1974) 73—87.

⁷ Por. M. Tschuschke, *Niektóre zagadnienia teologiczne liturgii sakramentów*, Ateneum Kapł. 64 (1972) 307.

krament, widzi się w sakramentalnym rycie osobowe spotkanie Boga z człowiekiem; ma ono charakter dialogu; inicjuje go Bóg, który zaprasza i obdarza swym życiem, człowiek zaś odpowiada na Boże wezwanie całym swym zaangażowaniem, świadomym i czynnym. Spotkanie to wymaga od człowieka pełnej aktywności: na etapie przygotowania — poprzez wiarę, nadzieję, miłość; podczas celebracji — poprzez świadome, czynne, pełne i owocne uczestnictwo; i po spotkaniu — w realizacji przyjętych zobowiązań.

Druga wielka idea przewodnia odnowy liturgii sakramentów — to wymiar eklezjalny i wspólnotowy celebracji. Odnajdujemy tę ideę w nowym Mszale Pawła VI: „Sprawowanie Mszy św. jako czynność Chrystusa i ludu Bożego hierarchicznie zorganizowanego stanowi ośrodek całego życia chrześcijańskiego...”⁸. Nowe *Obrzędy* na wielu miejscach też podkreślają z naciskiem, że czynności sakramentalne są działaniem „całej społeczności”, mają charakter wspólnotowy. Zgromadzony na celebrację lud łączy świadomość posiadania jednego Ojca, a stąd — wspólnego braterstwa. Zgromadzenie tworzy tę silną więź jedności dzięki uczestnictwu w słowie, ofierze, uczcie, oraz ukazuje ją na zewnątrz, zachowując wspólne gesty i postawy⁹. Jest przede wszystkim powołane do czynnego uczestnictwa.

2. Recepcja obrzędów chrztu dzieci

Ostateczny cel odnowy liturgii zbiega się z celami, jakie wytyczył sobie Kościół, zwołując Sobór Watykański II. Z pierwszych zdań KL wynika, że szczególna troska o odnowę liturgii i jej rozwój ma się przyczynić do realizacji następujących celów Soboru: 1) odnowy i pogłębienia życia chrześcijańskiego; 2) dostosowania instytucji Kościoła do współczesności; 3) zjednoczenia chrześcijan; 4) bardziej skutecznego powołania wszystkich ludzi do Kościoła¹⁰. Ponadto chodziło o to, aby dostosować liturgię do mentalności współczesnego człowieka, z drugiej zaś strony dostosować wychowanie człowieka do liturgii. Zasadniczy kierunek odnowy Sobór zawarł w stwierdzeniu: „To odnowienie ma polegać na takim układzie tekstów i obrzędów, aby one jaśniej wyrażały święte tajemnice, których są znakami, i aby lud chrześcijański, o ile to możliwe, łatwo mógł je rozumieć i uczestniczyć

⁸ *Ogólne Wprowadzenie do Mszału Rzymskiego*, Kielce—Warszawa 1982, nr 1.

⁹ Tamże, nr 62, 55, 85.

¹⁰ Por. J. Grześkowiak, *Liturgia dziś*, Katowice 1982, s. 77 nn.

w nich w sposób pełny, czynny i społeczny" (KL 21). Był to więc proces dwukierunkowego dostosowania obrzędów: do uobecnianego w liturgii misterium Chrystusa i Kościoła oraz do mentalności człowieka współczesnego¹¹. W takim też duchu zostały opracowane „Obrzędy chrztu dzieci”, podobnie zresztą jak i inne księgi liturgiczne¹². W Polsce weszły one do praktyki pastoralnej w 1973 roku¹³. Po kilkunastu latach sprawowania liturgii chrztu dzieci trzeba sobie zadać pytanie: na ile nadzieje Soboru Watykańskiego II na odnowę liturgii przyczyniły się do wzrostu życia chrześcijańskiego i na ile wierni dostosowali się do odnowionej liturgii chrztu? Badania podjęte nad recepcją liturgii chrztu powinny przyczynić się do usprawnienia jej celebracji.

Przeprowadzono badania nad recepcją obrzędów chrztu dzieci wśród rodziców dzieci i chrzestnych pewnej parafii miasta wojewódzkiego, którzy w latach 1973—1983 uczestniczyli w celebracji chrzcielnej¹⁴. Przebadano grupę 120 osób w wieku od 26 do 35 lat, żyjących w sakramentalnym związku małżeńskim (96,7%). W badanej grupie najwięcej było respondentów z wykształceniem średnim (51,6%). Studia wyższe ukończyły 53 osoby, z wykształceniem podstawowym było 4,2%. W badanej grupie, gdy chodzi o postawę religijną, 63% stanowią wierzący, 24% niezdecydowani, jednakże przywiązani do tradycji religijnych, a obojętnych religijnie było 3,3%. Prawie w każdą niedzielę brało udział we Mszy św. 41,7%, dwa razy w miesiącu 11,7%, tylko w święta 8,3%, a jedynie z okazji ślubu, pogrzebu 2,3%, nigdy 0,8%. Jest to obraz grupy społecznej, która wydaje się typowa dla polskiego społeczeństwa katolickiego¹⁵. Świadomość religijna tej grupy w dużej mierze kształtuje katecheza, niedzielna Msza św., kazania, liturgia Kościoła, tradycja, w małym zakresie prasa katolicka.

11 C. Vagaggini, *Riflessioni in prospettiva teologica sui dieci anni di riforma liturgica*, Rivista Liturgica 61 (1974) 35—72; E. J. Lengeling, *Werden und Bedeutung der Konstitution über die heilige Liturgie*, w: *Lebendiger Gottesdienst* 5/6 (1964) 76 nn.

12 *Obrzędy chrztu dzieci według rytuału rzymskiego*, Katowice 1972.

13 Por. *List pasterski biskupów polskich w sprawie wprowadzenia nowych obrzędów chrztu dzieci*, w: *Listy pasterskie Episkopatu Polski 1945—1974*, Paris 1975, s. 710 nn.

14 Por. K. Kierbedź, *Odnowiona liturgia chrztu i jej recepcja u młodych małżeństw na przykładzie parafii św. Józefa w Olsztynie*, Olsztyn 1984 (msps Bibl. Sem. Olsztyn).

15 Por. J. Majka, *Jaki jest katolicyzm polski*, w: *Socjologia religii*, Kraków 1984, s. 258—274.

2. 1. Przygotowanie rodziców dzieci do chrztu

Liturgia chrztu winna być dziełem — aktem wieńczącym cały proces przygotowawczy, którego celebracja końcowa jest jak gdyby koroną. W związku z tym samą liturgię mają poprzedzić akty przygotowawcze, mające na celu mistagogiczne przeżywanie sakramentu inicjacji życia chrześcijańskiego. Jednym z pierwszych aktów przygotowania jest przede wszystkim zgłoszenie dziecka do chrztu w kancelarii parafialnej. Zgłoszenie przyjmuje duszpasterz, który omawia sprawy związane z udziałem zainteresowanych osób w liturgii chrztu i przyszłym wychowaniem dziecka, a także zachęca do przyjęcia Eucharystii w dniu chrztu¹⁶. Przy zgłoszeniu — jak zaznacza Instrukcja Episkopatu Polski (= IEP) — powinni być obecni ojciec i matka, chyba że istnieje uzasadniona przyczyna zgłoszenia tego faktu przez jednego z rodziców. Moment ten jest ważny o tyle, że rozpoczyna pewien okres duchowego przygotowania do udziału w celebracji chrzcielnej. Jak wykazują badania, postulat, aby oboje rodzice byli obecni przy zgłoszeniu, cieszy się dużym zrozumieniem, ponieważ 67,7% ankietowanych opowiadało się za przestrzeganiem go. Należy ponadto zauważyć, że pod wpływem odnowionej liturgii chrztu nastąpiła, zgodnie z życzeniem Kościoła, zmiana mentalności co do terminu chrztu po narodzinach dziecka. Zarówno OCH jak i IEP wyjaśniają, że w wyborze dnia chrztu należy mieć na uwadze zbawienie dziecka, zdrowie matki, odpowiednie przygotowanie rodziców¹⁷. W badanej grupie 55,8% opowiadało się za dwoma pierwszymi motywami, ale jako trzeci wymieniało przybycie gości. To by świadczyło, że nie uzyskaliśmy jeszcze u wiernych zrozumienia potrzeby odpowiedniego przygotowania się duchowego do udziału w liturgii.

Kolejnym aktem wtajemniczenia w liturgię chrztu jest duszpasterskie przygotowanie rodziców dziecka i chrzestnych przez odpowiednie konferencje. Celem tych konferencji (katechez) winna być realizacja postulatów odnowionej liturgii chrztu, a więc to, by rodzice i chrzestni byli odpowiednio przygotowani nie tylko do świadomego udziału w obrzędach chrzcielnych, lecz także do wyznania wiary oraz katolickiego wychowania dziecka¹⁸. Wśród

¹⁶ Por. *Instrukcja duszpasterska Episkopatu o udzielaniu sakramentu chrztu dzieciom*, Warmińskie Wiadomości Diecezjalne (WWD), 33 (1978) nr 4, s. 148.

¹⁷ Por. OCD, nr 8; IEP, s. 148.

¹⁸ Por. OCD, nr 5, 7, 8; IEP, VI: „W celu udzielenia odpowiednich pouczeń o misterium chrztu, wychowaniu w wierze, o roli apostołskiego przykładu rodziców i chrzestnych, i o liturgii tego sakramentu — należy

badanych panowało przeświadczenie, że wymóg ten nie jest ściśle przestrzegany przez duszpasterzy, czego dowodem jest, iż 40% respondentów nie wzięło w nich udziału, posługując się prozaicznymi motywami: „nie pozwoliła mi praca”; „nie widziałem potrzeby”; „dopiero teraz się o tym dowiedziałem”¹⁹. Co zaś tyczy tematów, to rodzice i chrzestni chcieliby, aby katechezy były poświęcone omówieniu: liturgii chrztu, symbolów i znaków, zadań i obowiązków rodziców i chrzestnych, sensu sakramentu, praktyki w innych Kościołach chrześcijańskich. Znaczenie tych konferencji (katechez) w praktyce pastoralnej jest duże. Podnoszą one wiedzę religijną wiernych, budzą zainteresowanie liturgią, Pismem św., ożywiają życie sakramentalne, wzmacniają więź z Kościołem²⁰. Konferencje te odpowiednio przygotowane spełniają właściwą sobie rolę w duszpasterstwie liturgicznym i dlatego należy podnieść ich poziom oraz potraktować je jako wspólny środek wychowania wiernych do udziału w liturgii.

Innym pozytywnym owocem świadomości religijnej uczestników liturgii chrztu jest zrozumienie, że sakramentu włączenia do Kościoła z zasady powinno się udzielać w obecności wspólnoty parafialnej, w niedzielę. Za takim sposobem udzielania chrztu opowiadało się 79,2% badanych, argumentując m. in.: „przez chrzest dziecko wchodzi do wspólnoty”; „aby podkreślić jedność nowo ochrzczonego ze wspólnotą, w której będzie prawdopodobnie żyło”; „parafia to mały Kościół — widać wtedy łączność z rodziną parafialną”

Również dobrze o duszpasterstwie liturgicznym w naszych parafiach świadczy fakt, że pod wpływem odnowy obrzędów chrztu wierni na ogół w sposób zadowolający zaznajomili się z warunkami, jakim winni sprostać rodzice chrzestni²¹. Pozwala to mieć nadzieję, że tak realizowana odnowa chrzcielna przyczyni się do wzrostu świadomości religijnej wiernych.

W aspekcie ekumenicznym ujemnym natomiast jest to, że

przeprowadzić bezpośrednio katechezy przygotowawcze. Udział w tych katechezach powinni wziąć tak rodzice dziecka jak i chrzestni. W parafiach większych (powyżej 5 tys.) katechezy przygotowujące do chrztu powinny być prowadzone systematycznie co tydzień w ustalony dzień i o stałej godzinie. W parafiach mniejszych katechezy należy prowadzić odpowiednio do potrzeb, a zwłaszcza przed Świątami Wielkanocnymi i Bożego Narodzenia”.

¹⁹ Por. K. Kierbedź, dz. cyt., s. 64.

²⁰ Por. W. Schenk, *Chrzest dzieci. Historia, teologia, wymogi duszpasterskie*, RBL 26 (1973) 24-27.

²¹ Por. M. Dujarier, *Instytucja rodziców chrzestnych*, Concilium 1-10 (1966/7) 65-72; K. Kierbedź, dz. cyt., s. 63.

wierni nie zostali wystarczająco poinformowani o możliwości udziału, czy jako świadkowie urzędowi, czy nawet jako chrzestni, w liturgii chrztu braci Kościołów rozłączonych²². Odnowa liturgiczna, podyktowana także względem ekumenicznym, musi przecież przyczyniać się w praktyce do powołania wszystkich na łono Kościoła (por. KL 1).

2. 2. Zrozumienie znaków i symboli liturgii chrzcielnej

Liturgia w ogólności jest światem znaków i symboli. Znak natomiast w liturgii jest miejscem i treścią spotkania człowieka z Bogiem. Istotę liturgii stanowi przeto zbawczo-kultyczne spotkanie Boga z człowiekiem przez Chrystusa w Duchu Świętym, tzn. we wspólnocie Kościoła. Ponadto znakiem w liturgii jest osoba, słowo, czynność, gest lub rzecz, poprzez które we wspólnocie Kościoła zostaje zaktualizowane, uobecnione i przydzielone człowiekowi zbawcze dzieło Chrystusa, a Bogu zostaje złożony kult przez człowieka²³.

W systemie znaków liturgicznych pierwszeństwo przyznać trzeba znakom osobowym. Znakiem w liturgii jest sam człowiek, a przede wszystkim zgromadzenie liturgiczne, które jest epifanią Kościoła. Sprawowanie obrzędu wymaga pewnej przestrzeni oraz zespołu znaków przestrzennych i plastycznych; chodzi więc o miejsce kultu i jego wyposażenie, ołtarz, krzyż, ambonę, miejsce przewodniczenia, stół słowa Bożego i szaty liturgiczne²⁴.

W zrozumieniu znaków i symboli u wiernych w zakresie celebracji liturgii chrztu, zachodzi duża rozpiętość; jedne łatwo komunikują im właściwą treść, a inne są jeszcze mało znane. Do stosunkowo łatwych w zrozumieniu należą takie znaki i symbole jak: znak białej szaty, zapalanej świecy, symbol świecy paschalnej, wybór imienia, znak obmycia chrzcielnego. Do trudniejszych: znak Kościoła, namaszczenia krzyżmem, naznaczenie znakiem krzyża dziecka przez celebransa i rodziców. Znajomość i zrozumienie znaków i symboli w badanej grupie jest bardzo mała.

Stosunkowo dobrze jest rozumiany przez wiernych symbol imienia. Określano go jako: „pewną głębię człowieka”, a także „świadczy o czynnej obecności konkretnej jednostki osobowej”,

²² Por. *Acta Apostolicae Sedis*, 59 (1967) 574—592: *Directorium ad ea quae a Concilio Vaticano Secundo de re oecumenica promulgata sunt exsequenda*, nr 48; OCD, nr 10 c.

²³ Por. J. Grzeškowiak, *Znak — Symbol...* s. 370; R. Guardini, *Znaki święte*, Wrocław 1982, s. 18.

²⁴ Por. P. Gajda, *Miejsce chrztu w nowej koncepcji wnętrza kościelnego*, RBL 25 (1982) 126.

„staje się sobą”. Z zasady nadaje się chrzczonym imiona chrześcijańskie²⁵. Jest to wynik wychowania chrześcijańskiego poprzez katechezę, tradycję rodzinną, która przechowuje w rodzinie świadomość wspólnoty i solidarność ze świętymi, świadomość doniosłości chrztu jako otwarcia i rozpoczęcia dialogu zbawczego z Bogiem²⁶.

Gdy chodzi o znak polania wodą chrzcielną, wierni rozumieją go jako obmycie z grzechu pierworodnego i uwolnienie od winy, a pominięta zostaje warstwa symbolu, mówiąca o zanurzeniu w śmierć i zmartwychwstanie do nowego życia²⁷. Zresztą w innych krajach jest sytuacja podobna²⁸. Jest to zapewne wynik tradycyjnej katechezy, która uwolnienie od grzechu pierworodnego w obmyciu chrzcielnym widziała jako pierwszorzędny jego skutek.

Dość łatwo przychodzi wiernym odczytać znak białej szaty w obrzędach eksplikacyjnych sakramentu chrztu — jako znaku niewinności, przyobleczenia się w Chrystusa.

Znak zapalanej świecy jest, być może, spośród wielu znaków liturgii chrztu przez wiernych dość dobrze rozumiany. Należy to tłumaczyć tym, że gestowi przekazania zapalanej świecy towarzyszy formuła wyjaśniająca dość prosto jego znaczenie: „Podtrzymywanie tego światła powierza się wam, rodzice i chrzestni, aby wasze dzieci, oświecone przez Chrystusa, postępowały zawsze jak dzieci światłości, a trwając w wierze, mogły wyjść na spotkanie przychodzącego Pana razem z wszystkimi świętymi w niebie”.

Do trudnych znaków w odbiorze u wiernych należy naznaczenie znakiem krzyża czoła dziecka, co czyni celebrans, a za nim rodzice i chrzestni. Znak ten ma wyrażać przynależność do Chrystusa i do wspólnoty Kościoła. To z kolei zobowiązuje ochrzczonego do odpowiedniego życia chrześcijańskiego, a więc ma znaczenie religijno-społeczne²⁹. Trudność zrozumienia tego znaku przez wiernych — to zapewne ich rezonans na brak odpowiedniej katechezy przygotowującej rodziców i chrzestnych do udziału w celebracji chrztu, ale też sama formuła towarzysząca temu gestowi nie jest jego jasną eksplikacją.

Innym trudnym do zrozumienia znakiem w liturgii chrzcielnej

²⁵ Por. C. Niezgoda, *Duszpasterska wartość imienia*. Homo Dei, 52 (1983) 57—61.

²⁶ Por. B. Mokrzycki, *Droga chrześcijańskiego wtajemniczenia*, Warszawa 1983, s. 227.

²⁷ Por. J. Grześkowiak, *Liturgia dziś*, s. 240.

²⁸ Por. P. Visentin, dz. cyt., s. 78.

²⁹ Por. S. Czerwiłk, *Liturgia chrztu dzieci*, w: *Sakramenty wtajemniczenia chrześcijańskiego*, Warszawa 1981, s. 61.

jest obrzęd namaszczenia olejem krzyżma, po udzieleniu chrztu. Jest to gest, który należy do tzw. obrzędów wyjaśniających, to znaczy mających na celu ukazanie bogactwa zasadniczego obrzędu sakramentalnego. Formuła poprzedzająca to namaszczenie wskazuje na dwa momenty: włączenie do ludu Bożego i jedność z Chrystusem — Kapłanem, Prorokiem i Królem. Namaszczenie wyraża, że przyjmujący chrzest staje się wybrańcem Bożym, przeznaczonym do określonych zadań w Bożym planie zbawienia, w pełnieniu misji powierzonej mu przez Boga³⁰. Wśród badanych, którzy brali udział w liturgii chrzcielnej jako rodzice dziecka czy chrzestni, jedynie 42 osoby odpowiedziały dobrze, a pozostali (70 osób) błędnie albo wcale³¹.

2. 3. Muzyka i śpiew w odnowionych obrzędach chrztu

Formą wypowiedzi liturgicznej, której należy w odnowionej liturgii poświęcić szczególną uwagę, jest śpiew i muzyka. Zastosowanie tej formy wypowiedzi człowieka jest bowiem jednym z najważniejszych czynników stwarzających poczucie wspólnoty i ożywiających aktywność uczestników³². Śpiew oraz muzyka mają ogłaszać paschalność celebracji, potęgować wymowę znaku „świętującego Kościoła”³³. Liturgia chrzcielna włączenia w misterium paschalne Jezusa Chrystusa i wejścia do wspólnoty wierzących jest — jak zaznacza Gelineau — „w całym tego słowa znaczeniu świętem”³⁴. Nastrój świąteczny wyraża się we wspólnym śpiewie. Odnowiona liturgia chrztu zachęca: „trzeba, aby przy udzielaniu chrztu zwłaszcza w Wigilię Paschalną lub niedzielę, widoczna była radość zmartwychwstania” (OCD, nr 6). Śpiew i muzyka sakralna wyrażają w sferze znaku oraz sprawiają swym oddziaływaniem to, czym liturgia jest w niewidzialnym wymiarze. Dlatego też śpiew „serdeczniej wyraża modlitwę, przyczynia się do jednomyślności, wreszcie nadaje uroczysty charakter obrędom świętym (KL 112). We wstępie teologicznym do odnowionej liturgii chrztu zawiera się wezwanie skierowane do Konferencji Episkopatów, aby zaprosiły kompozytorów do układania melodii tekstów

³⁰ Por. W. Schenk, dz. cyt., s. 31—32; B. Mokrzycki, dz. cyt., s. 234 nn; S. Czerwik, art. cyt., s. 63—64.

³¹ Por. K. Kierbedź, art. cyt., s. 72.

³² Por. T. Węclawski, *Psychologia wydarzenia jako podstawa kształtowania współczesnych form liturgicznych*, Poznańskie Studia Teologiczne 4 (1983) 260—278.

³³ M. Thurian, *La Liturgia è una festa*, Notitiae 16 (1980) 578 nn.

³⁴ J. Gelineau, *Śpiewy w liturgii chrzestnej*, Concilium 1-10 (1966-7) 72—82.

liturgicznych. Przeglądając śpiewniki polskie, przeznaczone dla służby Bożej, wydaje się, że realizacja tego postulatu jest jeszcze odległa, co na pewno zuboża w jakiś sposób przeżycie liturgii chrztu przez jej uczestników, szczególnie sprawowanej poza Mszą św.³⁵

2. 4. Liturgia słowa

Jednym z głównych kierunków odnowy liturgii sakramentów jest złączenie ich celebracji z czytaniem słowa Bożego. Dla liturgii chrzcielnej, dotyczącej dzieci, przewidziano 21 perykop: 3 ze ST, 6 z NT oraz 12 perykop ewangelicznych. Liturgia słowa Bożego sakramentu chrztu ma to na celu, aby przed udzieleniem sakramentu ożywić wiarę rodziców, chrzestnych i wszystkich obecnych (OCD 17).

Wiara jest potrzebna do przyjęcia całego bogactwa tego sakramentu. Według nauki św. Pawła (Rz 10, 17), rodzi się ona i pogłębia przez słuchanie słowa Bożego. Słowo Boże, oficjalnie i uroczyście proklamowane w Kościele, jest słowem samego Chrystusa (por. KL 7); budzi wiarę i domaga się odpowiedzi wiary³⁶. Tylko w świetle żywej wiary, wzbudzonej czytaniem słowa Bożego, rodzice, chrzestni i inni będą mogli spojrzeć w perspektywie nadprzyrodzonej na obrzęd chrztu. Tylko w świetle żywej wiary będą mogli przyjąć i ocenić wielki dar Boży sakramentu; wyzwolenie człowieka z grzechu i zła. W konferencjach przygotowawczych dla rodziców, a także w homilii chrzcielnej sięgać trzeba do źródeł biblijnych, by przybliżyć wiernym możliwie najbardziej autentyczną teologię tego sakramentu, który jest fundamentalnym dla całego życia chrześcijańskiego³⁷. Z tego stanu rzeczy i ze znaczenia słowa Bożego w obrzędzie chrztu winni sobie dobrze zdawać sprawę duszpasterze i rodzice. Niektórzy teologowie uważają, że ta nowość słowa Bożego w sakramencie chrztu z entuzjazmem przyjęła się w środowisku teologów i liturgistów, ale z rezerwą i zastrzeżeniami — u duszpasterzy, a z wyczekiwaniem i często z obojętnością u rodziców³⁸.

Owo przypuszczenie teologów ma potwierdzenie w praktyce pastoralnej. Na podstawie badań przeprowadzonych w parafii miejskiej wśród osób biorących udział w celebracji chrztu na

³⁵ Por. I. Pawlak, *Śpiew i muzyka w obrzędach chrztu dzieci*, RBL 25 (1972) 117—125.

³⁶ Por. J. Kudasiewicz, J. Łach, *Liturgia słowa Bożego w odnowionym obrzędzie chrztu*, w: *Sakrament chrztu*, Katowice 1973, s. 130.

³⁷ Por. B. Mokrzycki, dz. cyt., s. 247.

³⁸ Por. J. Kudasiewicz, J. Łach, dz. cyt., s. 125.

120 aż 112 nie mogło odpowiedzieć na pytanie: dlaczego głosi się słowo Boże. Kilka zaledwie osób odpowiedziało w stylu: „bo to jest przygotowanie bezpośrednie do sakramentu”; „aby pogłębić tajemnicę chrztu”; „dla pogłębienia wiary”; „samo słowo Objawione bardziej przenika do wnętrza niż sam obrzęd”³⁹. Tych kilka odpowiedzi poprawnych mówi o tym, że odnowiona liturgia przyczynia się jednak do wzrostu życia chrześcijańskiego, kształtuje świadomość religijną wiernych. Jednocześnie to potwierdza, że odnowa liturgiczna nie może ograniczyć się do samego tylko wprowadzenia języka narodowego do liturgii czy do adaptacji wnętrza, ale domaga się zmiany mentalności duszpasterzy i wiernych.

W sprawie liturgii słowa Bożego pisze ks. W. Świerzawski: „Liturgia słowa przy chrzcie szczególnie udzielanym poza Mszą św. jeszcze nie rozwinęła się w pełni. Trudności są przede wszystkim natury praktycznej. Niemowlęta, zwłaszcza gdy jest ich kilkoro, czynią zgiełk, płaczą, i dlatego, aby uniknąć zamieszania, odprawia się wszystko jak najszybciej, zwykle skracając lub opuszczając liturgię słowa. Podczas gdy liturgia słowa jest ostatnią katechezą, która ma w sposób syntetyczny ukazać znaczenie sakramentu tym, którzy są odpowiedzialni za chrzest niemowlęcia”⁴⁰. Wszystko to domaga się realizacji postulatu odnowionej liturgii chrztu, że „liturgię słowa należy odprawiać w takim miejscu, w którym wszyscy obecni mogą usiąść, wysłuchać spokojnie czytań. Czytania, z wyjątkiem Ewangelii, dobrze jest już w czasie przygotowania chrztu powierzyć komuś z rodziców lub chrzestnych i dostarczyć mu tekst, żeby miał czas na przygotowanie” (OCD 17). Ponadto dobrze by było na czas liturgii słowa wynosić dzieci do osobnego pomieszczenia⁴¹.

2. 5. Chrzest sakramentem wyznania wiary

Przy akcie wstępnym liturgii chrztu celebrans wspominał „o wierze Kościoła, w której dzieci otrzymują chrzest” Chodzi

³⁹ K. Kierbedź, dz. cyt., s. 92.

⁴⁰ W. Świerzawski, *Chrzest*, Wrocław 1984², s. 47—48.

⁴¹ Na temat czytania słowa Bożego podczas Liturgii w niektórych kościołach pisał ks. W. Głowa: „Słowo Boże nie dociera do wiernych na skutek okropnego niedbalstwa w dziedzinie radiofonizacji; jak można spodziewać się odpowiedzi uczestników Misterium Eucharystycznego na tak podane słowo Boże, jak mogą ci ludzie żyć wielkimi prawdami Bożymi, których tylko strzępy doszły do nich, jak mogą posilać się przy stole Bożego Słowa, skoro nie zostają do niego dopuszczeni, ale otrzymują tylko okruchy z niego spadające”. W. Głowa: *Piętnaście lat odnowy liturgicznej w diecezjach polskich (1964-1979)*, RBL 36 (1983) 225.

tu o wiarę całego Kościoła, „społeczności świętych i wierzących”, a więc o Kościół powszechny, jak również Kościół lokalny, miejscową wspólnotę parafialną. Cały Kościół reprezentują tu, w czasie chrzcielnych obrzędów, wszyscy zebrani, zarówno rodzice chrzestni, jak i celebrans, oraz wszyscy uczestnicy liturgii. Na wszystkich też spoczywa odpowiedzialność za rozwój daru wiary w nowo ochrzczonych. Tę właśnie wiarę Kościoła publicznie każe wyznać rodzicom i chrzestnym celebrans, przyjmując niejako uroczysty akt odnawianej formy „Wyznania wiary”⁴². Wyznanie wiary czyni tu dany Kościół lokalny w imieniu własnym, a nie dzieci. Tym samym wyraża zobowiązanie do takiej troski o wychowanie dziecka. Zadania tego będą się mogli podjąć rodzice i chrzestni, gdy będą świadomi swej wiary.

Zrozumienie obrzędu wyznania wiary przez wiernych jest jednak znikome. Wypowiadano się m. in., że „rodzice składają wyznanie wiary w imieniu dziecka” Ale na 120 pytanych o zrozumienie tego obrzędu, 111 osób nie umiało odpowiedzieć poprawnie. Toteż przed katechezą i duszpasterstwem liturgicznym stoi zadanie wprowadzenia wiernych w zrozumienie sakramentu chrztu jako sakramentu wyznania wiary. Ks. W. Schenk zwracał uwagę, że sam sposób podawania w niedzielę do wiadomości wiernych terminu chrztu może być pewnego rodzaju katechezą, jeżeli co pewien czas zmienia się treść ogłoszenia, podkreślając coraz to inną prawdę o sakramencie chrztu⁴³.

2. 6. Praktyka uczestnictwa w obrzędach chrzcielnych

Uczestnictwo w liturgii, jako jedna z najważniejszych dróg do zjednoczenia z Bogiem, stało się naczelnym hasłem duchowej odnowy w naszym stuleciu. Idea uczestnictwa jest też jedną z centralnych idei Konstytucji o Liturgii, która określa to uczestni-

⁴² Por. D. Mosso, *Preparazione pastorale e celebrazione del Battesimo*; w: *Il Battesimo*. Torino 1970, s. 189; Mokrzycki, dz. cyt., s. 213.

⁴³ Por. W. Schenk, dz. cyt., s. 26. Propozycja ogłoszeń parafialnych na temat chrztu: „W niedzielę... o godz.... udzielamy sakramentu przyjścia Boga do człowieka, pierwszego spotkania człowieka z Bogiem (adwent), dziecięstwa Bożego (okres Bożego Narodzenia), przynależności do Chrystusa i Jego Kościoła (po Epifanii), współumierania z Chrystusem (Wielki Post), współzmartwychwstania z Chrystusem do nowego życia, nowego człowieka w Chrystusie (od Wielkanocy), odrodzenia z wody i Ducha Świętego (okres Pięćdziesiątnicy), sakramentu włączającego człowieka w życie Boga Trójjedynego (urocz. Trójcy Przenajświętszej), sakramentu przynależności do rodziny Bożej, do wspólnoty wierzących w Jezusa Chrystusa, do Kościoła Chrystusowego (po Zesł. Ducha Świętego), do wspólnoty Wszystkich Świętych (listopad)”.

ctwo takimi przymiotami jak: czynne, pełne, całkowite, świadome, łatwe, pobożne, wewnętrzne i zewnętrzne, z całej duszy, wspólnotowe, owocne⁴⁴. W świetle Konstytucji o Liturgii można powiedzieć, że uczestnictwo w liturgii polega na dążeniu do pełnej harmonii całego człowieka, ze wszystkimi jego władzami psychofizycznymi oraz z darami natury i łaski, ze sprawowaną czynnością liturgiczną, zgodnie z jej naturą i powołaniem chrześcijanina: na pełnym zaangażowaniu w „świętej wymianie” dokonującej się za pośrednictwem znaków między Bogiem i człowiekiem, a polegającej na przyjmowaniu Bożego daru uświęcania i dawaniu osobowego wkładu w akt kultu całego Kościoła⁴⁵.

Tym, co pozwala wiernym na świadomy i czynny udział w liturgii chrztu, jest przede wszystkim język narodowy. Prawie wszyscy uczestnicy obrzędów chrzcielnych badanej grupy podkreślali słuszność sprawowania liturgii w języku ludowym: „rozumieć sens wypowiedzianych słów”; „przez znajomość języka biorę czynny udział w sakramencie”⁴⁶. Dla zapewnienia takiego rodzaju udziału w liturgii chrztu należałoby jednak zatroszczyć się o odpowiednią radiofonizację świątyni, o poprawność proklamacji tekstów liturgicznych, aby język polski z powodu niedbalstwa nie stał się przysłowiowym murem oddzielającym wiernych od świadomego i czynnego udziału w liturgii.

Zgodnie z ustaleniem IEP o udzielaniu chrztu dzieciom, jest wskazane, aby rodzicom i chrzestnym podczas zgłaszania dziecka do chrztu „wręczyć karteczki do spowiedzi i na katechezę przygotowawczą”⁴⁷. Chodzi tu przede wszystkim o to, aby rodzice i chrzestni mogli w liturgii chrztu uczestniczyć w sposób owocny. Ten postulat w duszpasterstwie polskim odniósł wielki sukces i jest jednym z ważniejszych osiągnięć duszpasterzy w zakresie wychowania wiernych do udziału w liturgii. W badanej grupie aż 95% rodziców i chrzestnych skorzystało z sakramentu pojednania i przyjmowało Eucharystię z racji liturgii chrzcielnej.

Są też ujemne strony uczestnictwa wiernych w liturgii chrzcielnej, i to zarówno ze strony duszpasterzy jak i wiernych. Brak zrozumienia u niektórych duszpasterzy, że celebrowanie liturgii jest „czynnością Chrystusa i Kościoła” i że „winna być dziełem

⁴⁴ Por. Graiff, *Teologia della partecipazione dei fedeli alla Liturgia*, w: *La partecipazione dei fedeli alla Messa*. Roma 1963, s. 30—62; *La constitution de la Sainte Liturgie. Texte, Genèse — Commentaire-Documents*, Bruxelles 1966, s. 204 nn.

⁴⁵ Por. E. J. Lengeling, dz. cyt., s. 65 nn.

⁴⁶ Por. K. Kierbedź, dz. cyt., s. 87.

⁴⁷ IEP, s. 149.

zgromadzenia hierarchicznie uporządkowanego”, sprzyja biernej postawie uczestników: „odebrałam udzielanie chrztu jako doskonale wyreżyserowaną sztukę teatralną, gdzie ksiądz był aktorem, reszta to widownia”

Odnowiona liturgia ma być celebracją w zgromadzeniu, któremu przewodniczy celebrans. To On ma być animatorem tego zgromadzenia, ożywiającym wiarę uczestników, ich ducha modlitwy, pomagającym wiernym, aby ich udział był „łatwy”. Może zaś tego dokonać przez wygłaszanie odpowiednich pouczeń, *didascaliów*. Wielu duszpasterzy nie przekroczyło jeszcze w celebracji odnowionej liturgii rubikonu *valide et licite*. To zapewne sprawia, iż wierni skarżą się: „księża nie przykładają serca do wykonywanych czynności”; „robią wszystko automatycznie, według schematu, bez przekonania”⁴⁸.

Postawę „bierną” wiernych można zmienić wówczas, gdy duszpasterz będzie miał odpowiedni styl celebracji, chociażby wskazany przez OCD (nr 15): „Obrzęd chrztu dzieci został zredagowany w ten sposób, że nie wymaga udziału komentatora. Sam celebrans daje konieczne wyjaśnienia i kieruje zachowaniem uczestników. Natomiast pożyteczny byłby udział organisty, albo innego przewodnika śpiewu, który przed wejściem celebransa powtórzyłby potrzebne śpiewy, a potem je podtrzymywał”. Kapłan winien mieć odpowiedni styl celebracji, której ideą przewodnią jest poczucie *sacrum*, świadomość obecności Chrystusa w zgromadzeniu liturgicznym, w słowie Bożym, w sprawowaniu sakramentów (por. KL 7). Liturgia musi być także uprzednio przygotowana przez celebransa, a nawet uzgodniona z uczestnikami, dlatego też może on, korzystając z uprawnień akomodacji, teksty przystosować do poziomu i potrzeb konkretnego zgromadzenia. Jak zaznacza IEP o udzielaniu chrztu dzieciom: „liturgia chrztu sprawowana w myśl zasad odnowy, ze zrozumieniem dla symboliki obrzędów, ze czcią dla tekstów liturgicznych, bez pośpiechu i z zachowaniem przepisów, sama z siebie głosi i wyraża wiarę i co istotne — moc Bożą, która przenika do umysłów i serc”⁴⁹.

2. 7. Świadomość jedności wtajemniczenia chrześcijańskiego

W celebracji obrzędów chrztu poza Mszą św. przewidziane jest na zakończenie obrzędów wspólne odmówienie „Modlitwy Pań-

⁴⁸ Por. J. Grześkowiak, *Liturgia dziś*, s. 246—254; K. Kierbedź, dz. cyt., s. 83.

⁴⁹ IEP, s. 150.

skiej”, przed którą celebrans wygłasza pouczenie (OCD, nr 76): „Najmilsi, te dzieci, odrodzone przez chrzest święty, nazywają się dziećmi Bożymi i są rzeczywiście nimi. W sakramencie bierzmowania otrzymają pełnię Ducha Świętego, a przystępując do ołtarza Pańskiego, staną się uczestnikami Jego Uczty Ofiarnej i razem ze zgromadzonym Kościołem będą Boga nazywać Ojcem...” Celem tego pouczenia jest uświadomienie zgromadzenia liturgicznego, że chrzest wypełnia się w bierzmowaniu i Eucharystii. W pierwszych wiekach Kościoła właśnie na tej świadomości związku pomiędzy chrztem, bierzmowaniem i Eucharystią budowano całą teologię duchowości chrześcijańskiej: przypominano, że człowiek powinien przejść przez trzy niejako okresy wzrastającej intensywności życia wewnętrznego. Chrzest był przyrównywany do oczyszczenia, bierzmowanie — do oświecenia, Eucharystia — do zjednoczenia. Chrzest jako sakrament wiary oczyszcza chrześcijanina przez wiarę, nadzieja — przez bierzmowanie — staje się bardziej dojrzała i daje chrześcijaninowi więcej światła, podtrzymując go w drodze. Wreszcie przez miłość chrześcijanin w Eucharystii dochodzi do celu. Eucharystia zatem stanowi dopełnienie tego, co rozpoczęło się podczas chrztu⁵⁰. Ochrczeni zostają bowiem przez nią w pełni wtajemniczeni w to, co oznacza i buduje Kościół.

Wydaje się, że religijna świadomość rodziców i chrzestnych koncentruje się raczej wokół odpowiedzialności — jak wypowiadają się — za „wyznawanie wiary chrześcijańskiej”; „życie według Ewangelii”; „życie według praw i zasad chrześcijańskich”, a daleka jest od zrozumienia wewnętrznego związku sakramentów inicjacji życia chrześcijańskiego⁵¹. W związku z tym misterium chrzcielne winno być w duszpasterstwie częstym przedmiotem eksplikacji w katechezie, w kazaniach szczególnie okresu przygotowania paschalnego (Wielki Post), liturgii Wigilii Paschalnej, w ogłoszeniach duszpasterskich, w przygotowaniu do małżeństwa i w celebracji liturgii chrztu.

3. Uwarunkowania świadomości religijnej obrzędów chrztu

Jedną z wielu przyczyn rozdźwięku między celebracją liturgii a człowiekiem współczesnym jest kryzys wiary. Tylko w wierze można rozumieć i sprawować obrzędy liturgiczne. Wiara i liturgia, wiara i sakramenty są z sobą bardzo związane. Konstytucja o Li-

⁵⁰ Por. W. Świerżawski, dz. cyt., s. 130 nn; S. Czerwik, dz. cyt., s. 70.

⁵¹ K. Kierbedź, dz. cyt., s. 80.

turgii (art. 9) mówi: „Zanim ludzie mogą się zbliżyć do liturgii, muszą być wezwani do wiary i nawrócenia: jakże wzywać będą tego, w kogo nie uwierzyli?” Ale wołanie o wiarę odnosi się także do wierzących: „Wierzącym powinien Kościół stale głosić wiarę i pokutę” (KL 9). Autentyczny kult bez wiary jest niemożliwy. Każda celebrowanie nie wypływająca z żywej wiary pozostaje pustą formą i zespołem ceremonii o charakterze magicznym. Im doskonalsza, bardziej żywa będzie wiara, tym owocniejsza w zbawcze skutki będzie liturgia. Z drugiej strony liturgia wiarę pogłębia, ożywia i umacnia. Podkreśla to Konstytucja o Liturgii, kiedy mówi: „Sakramenty wiarę nie tylko zakładają, lecz za pomocą słów i rzeczy dają jej wzrost, umacniają ją i wyrażają. Słusznie więc nazywają się sakramentami wiary” (KL 59). Stąd też wiara jest istotnym elementem aktu liturgicznego. Można postawić wniosek, że celebrowanie odnowionej liturgii będzie na tyle wpływać na wzrost świadomości religijnej wiernych, na ile będzie jej towarzyszył odpowiedni poziom wiary jej uczestników.

3. 1. *Wychowanie wiernych do percepcji znaków i symboli liturgicznych*

Odnowa liturgiczna rozminie się z życiem, jeśli nie pójdzie z nią w parze solidne wychowanie chrześcijan do czynnego i pełnego uczestnictwa w kulcie Kościoła. W związku z tym należy wiernych przygotować do rozumienia znaku w liturgii przez odpowiednie wychowanie liturgiczne, o czym mówił już ostatni Sobór: „duszpasterze niech zabiegają gorliwie i cierpliwie o liturgiczne wychowanie oraz czynny udział wiernych tak wewnętrzny jak i zewnętrzny, stosownie do wieku, rodzaju życia i stopnia kultury religijnej, spełniając w ten sposób jeden z głównych obowiązków wiernego szafarza bożych tajemnic” (KL 19).

Podstawowym zadaniem wychowania liturgicznego jest uwrażliwienie człowieka współczesnego na symbol oraz nauczenie go wykonywania aktu liturgicznego całą osobowością⁵². Człowiek dzisiejszy — jak mówi R. Guardini — już nie ogląda, nie kontempluje, lecz jedynie przygląda się, obserwuje, stwierdza; nie wśluchuje się, lecz przyjmuje do wiadomości; nie uczestniczy, lecz jest tylko widzem⁵³. Wychowanie do liturgii polega więc na tym, by człowiek nauczył się posługiwać swoimi zmysłami, by nauczył

⁵² Por. R. Guardini, *Der Kultakt und die gegenwärtige Aufgabe der liturgischen Bildung*, w: R. Guardini, *Der Ein Gedenkbuch mit einer Auswahl aus seinem Werk*. Leipzig 1969, s. 325 nn.

⁵³ Tenze, *Die Sinns und die religiöse Erkenntnis*, Würzburg 1958, s. 63.

się patrzeć, słuchać, by nauczył się prawdziwego, żywego oglądania. R. Guardini, akcentując rolę zmysłów w liturgii, stwierdza także, że dopiero wtedy będzie mogła ona w pełni objawiać rzeczywistość nadprzyrodzoną, gdy nasze oko potrafi poprzez znaki ją dostrzec, ucho — usłyszy, a ręka potrafi dotykać. Nauczyć żywego oglądania i przygotować do wykonywania „aktu liturgicznego” całym sobą — to istota problemu wychowania liturgicznego. Bez tego odnowa liturgii nie trafi do świadomości religijnej wiernych.

Konieczna jest także specjalna katecheza liturgiczna⁵⁴. Dyrektorium Katechetyczne (1971 r.) mówi: „W katechezie na temat sakramentów należy przywiązywać wagę do wyjaśniania znaków” (nr 57)⁵⁵. Instrukcja ta mówi nawet wprost o „wychowaniu wiernych do właściwego zrozumienia symboliki” (nr 25). Natomiast Instrukcja o Komunii św. pod dwiema postaciami, mówiąc o konieczności katechezy przed takim obrzędem Eucharystii, stwierdza, że już sama liturgia poprawnie sprawowana jest katechezą⁵⁶. Należy jednak zwrócić uwagę na to, że — czy to w katechezie czy w sprawowaniu liturgii — wyjaśnienie nie może przeważać nad przeżyciem. Przeżycie jest ważniejsze od wyjaśnienia. Spotkanie, do którego prowadzi znak, musi być najpierw przeżyte, a dopiero potem objaśnione. W przeciwnym razie wyjaśnienie będzie zbyt abstrakcyjne.

W wychowaniu liturgicznym wiernych ważnym jest nie tyle pouczenie, ile wtajemniczenie w obrzęd, włączenie go w ich świat, otwarcie i uwrażliwienie na liturgię wnętrza człowieka. W formacji liturgicznej fundamentalne znaczenie posiada miłość, umiłowanie liturgii. Świat znaków i symboli liturgicznych dostępny jest tylko dla poznających w miłości. Symbol bowiem i znak zwraca się do istoty ludzkiej w jej integralności, nie zaś wyłącznie do samej inteligencji. Liturgiczne wychowanie wiernych musi ukształtować taką postawę wiary, by nawet w niedoskonałych znakach liturgicznych mogli oni dostrzec nadprzyrodzoną rzeczywistość zbawienia, przez znaki „czytaną”, oznaczaną i uobecnianą, i w ten sposób zjednoczyć się z Bogiem.

W zakresie wychowania wiernych do percepcji znaków i symboli chrzcielnych duże znaczenie może mieć anamneza chrzcielna, która ma swoje odniesienia w roku liturgicznym i w pewnych

⁵⁴ Por. A. Rouet, *Catèchèse et liturgie*, La Maison Dieu 140 (1979) z. 4, s. 1—23.

⁵⁵ *Posoborowe Prawodawstwo Kościelne* (Zebrał i tłum. E. Sztafrowski), t. 4, z. 2, Warszawa 1972, nr 7466.

⁵⁶ AAS 52 (1970) 664.

sytuacjach życiowych chrześcijanina. Chrztost winna im przypominać przechowywana świeca, którą chrześcijanin otrzymał w dniu włączenia w misterium paschalne Chrystusa; obchodzona rocznica chrztu, odnawianie przyrzeczeń chrzcielnych, czy to w Wigilię Paschalną, czy z racji sakramentów św., jak I Komunia św., Bierzmowanie, Wiatyk itp.

3. 2. Styl celebracji

Odnowiona liturgia domaga się odpowiedniego stylu celebracji obrzędów. Istotnym w wypracowaniu stylu celebracji jest zmiana mentalności celebransa, że mianowicie sprawowanie liturgii nie może się ograniczyć tylko do *valide et licite* (aby tylko ważne i godziwie), ale ma być aktem zbawczym lokalnego Kościoła w świętej wymianie dokonującej się między Bogiem i człowiekiem. To z kolei zakłada jego świadomy, czynny, pobożny, owocny, łatwy, wewnętrzny i zewnętrzny udział. Skoro zaś celebracja liturgii powinna być koroną wieńczącą pewien proces jej przygotowania, to każda celebracja musi być uprzednio przygotowana nie tylko przez celebransa, ale także wspólnie z jej uczestnikami. Odnowione obrzędy sakramentów mówią nawet o wyborze tekstów liturgicznych przez wiernych (np. słowo Boże itp.). Kolejnym elementem stylu celebracji jest pielęgnowanie świadomości, że jest to „czynność Chrystusa i Kościoła” (zgromadzenia liturgicznego, które jest jego epifanią). Odnowiona liturgia nie może być już sprawowana tylko przez celebransa; ma być dziełem wspólnotowym, aktem liturgicznym całego zgromadzenia.

Celebrans jest animatorem zgromadzenia liturgicznego, ożywiającym jego wiarę, modlitwę i postawę uczestnictwa. Na spełnienie tego zadania pozwala mu możliwość wygłaszania pouczeń, *didascaliów*. Odnowiona liturgia zaznacza, że kapłan „tymi lub podobnymi słowami” zachęci do właściwego udziału wiernych w obrzędzie. Przed rozpoczęciem celebracji kapłan winien stworzyć odpowiedni klimat, poważny i rodzinny jednocześnie, przemówić z całą prostotą do obecnych, przypominając racje wiary, które zgromadziły ich w jedno, zaprezentować schemat celebracji ze szczególnym uwzględnieniem tego, co mają spełniać oni sami⁵⁷. Celebrans winien sobie uświadomić, że wygłaszając odpowiednie pouczenia, czy to na początku czy przed poszczególnymi obrzędami, pomaga ludziom do otwarcia się i do wewnętrznego uprzy-

⁵⁷ Por. D. Mosso, dz. cyt., s. 186; G. Blasich, *Gesto azione regia e celebrazione*, *Rivista Liturgica* 66 (1979) z. 1, s. 42—48.

tomnienia doniosłości tajemnic, których mają być nie tylko świadkami, ale i współrealizatorami. Decydujące jest tutaj uświadomienie wiernym konieczności osobistego włączenia się w celebrację, uświadomienie potrzeby pełnego uczestnictwa, tak zewnętrznego jak i wewnętrznego.

Liturgia jako obrzęd wspólnoty wymaga spokoju i porządku, co zabezpieczają odpowiednie rubryki. Mają one jednak charakter indykacyjny, służebny. Są środkiem do spotkania wspólnoty z Bogiem, a nie celem; wypełnienie ich nie tworzy jeszcze celebracji dobrej, trzeba bowiem, by wszyscy poczuli się włączeni we wspólną akcję, która jest sprawowana; to zaś jest niemożliwe, jeśli kapłan wytwarza atmosferę sztywną, odpychającą, bez zrozumienia ludzi, których ma naprzeciw siebie, jeśli nie umie dostosować gestów i języka do konkretnej wspólnoty, jeśli się denerwuje lub wyraża niezadowolenie z racji małych potknięć wiernych w wykonywaniu gestów, jeśli chęć zachowania rubryk przewyższa u niego stosunek do konkretnych osób.

Do odpowiedniego stylu celebracji liturgii chrztu trzeba mieć także zrozumienie milczenia w liturgii. Odnowione obrzędy chrztu zalecają zachowanie milczenia, czy to po homilii, a nawet po proklamacji Słowa Bożego, po litanii do Wszystkich Świętych. Milczenie jest wyrazem przeżycia *sacrum*. Jest to przecież miejsce „święte świętych”, gdzie człowiek w ciszy kontemplacyjnej spotyka Boga. Milczenie wprowadza wiernych w medytację Słowa Bożego, pobudza do dania odpowiedzi Bogu w modlitwie wewnętrznej, umożliwia modlitwę osobistą. Nie trzeba się obawiać milczenia w liturgii. R. Guardini powiedział, że na pytanie, od czego należy rozpocząć życie liturgiczne, odpowiedziałby: od uczenia się ciszy i milczenia. Bez tego wszystko będzie nieważne i nieskuteczne⁵⁸.

Do stylu celebracji należy też sposób proklamacji tekstów liturgicznych, wykonywania gestów i obrzędów, przestrzeganie prawdziwości i czytelności znaku: przewodniczenia, stołu Słowa Bożego, ołtarza, wspólnoty.

Zakończenie

Reforma liturgii w Kościele powszechnym została przyjęta zarówno przez duchowieństwo jak i wiernych zyczliwie, z zadowoleniem i wdzięcznością. Na nową formę liturgii czekano od

⁵⁸ Por. R. Guardini, *Besinnung vor der Feier der heiligen Messe*, Leipzig 1959, s. 21 n.

dawna. Z relacji episkopatów całego świata wynika, że 90% duchowieństwa i świeckich pozytywnie ustosunkowało się do przeprowadzonych zmian, przy czym w niektórych krajach procent sięgał do 98. We Francji 97% duchowieństwa wyrażało poparcie dla wprowadzenia języka narodowego do liturgii, a 72% twierdziło, że świeccy są zadowoleni z uproszczenia obrzędów. W Kanadzie 93% do odnowy liturgii ustosunkowało się pozytywnie. Podobna sytuacja miała miejsce w Polsce, z tym, że Konferencja Episkopatu Polski przyjęła koncepcję reformy stopniowej. Najpierw wydawano księgi liturgiczne (etapami), potem przygotowywano duchowieństwo na konferencjach rejonowych, dekanalnych, a następnie wiernych parafii i dopiero w ustalonym czasie wprowadzano odnowione obrzędy poszczególnych sakramentów w życie.

Odnosnie do sakramentu chrztu dzieci, po ukazaniu się księgi liturgicznej, Konferencja Episkopatu Polski wydała specjalny list do wiernych, do odczytania w kościołach, na temat obrzędów chrztu. W liście zaznajomiono wiernych z ogólną strukturą chrztu, stwierdzając także, że „obrzędy są jasne, proste, teksty odznaczają się piękną treścią, doskonale dostosowaną do Świętych czynności Sakramentu Chrztu, w pełni odpowiadają potrzebom duszpasterskim” Biskupi Polscy we wspomnianym liście zaapelowali do wiernych o życzliwe przyjęcie odnowionej liturgii: „starajmy się tak w nich uczestniczyć i tak je poznawać, byśmy je umiłowali, widzieli w nich nie tylko same znaki i słyszeli nie tylko same słowa, ale utwierdzali przez te obrzędy naszą wiarę, że w nich jest tajemnica Chrystusa i Jego posłannictwo, przekazane Kościołowi, dokonujące w nas zbawcze dzieło naszego uświęcenia”

Konferencja Episkopatu Polski przygotowała także specjalną Instrukcję duszpasterską o udzielaniu chrztu dzieciom. Instrukcję przekazano wszystkim kapłanom przez właściwe Kurie Biskupie. W ślad za tym niektóre diecezjalne Komisje liturgiczne wydały praktyczne instrukcje dla duszpasterzy o udzielaniu chrztu dzieciom. Wydziały duszpasterskie poszczególnych diecezji przygotowały materiały liturgiczno-homiletyczno-teologiczne. W czasopiśmie kościelnych zamieszczano artykuły i opracowania na temat chrztu. Wierni zostali dobrze wprowadzeni w odnowioną liturgię chrztu dzieci. Po przeszło 15 latach realizacji odnowy należy wyprowadzić odpowiednie wnioski dla usprawnienia świętej wymiany między Bogiem i człowiekiem w społeczności Kościoła sprawującego sakrament włączenia w Misterium Paschalne Jezusa Chrystusa:

1. Odnowiona liturgia chrztu dzieci przyczyniła się do wzrostu życia chrześcijańskiego, czego wyrazem jest utworzenie nowego

odcinka duszpasterstwa liturgicznego w postaci przygotowania rodziców i chrzestnych do udziału w obrzędach chrztu. Konferencje wygłaszane w tym okresie przyczyniają się do nawiązania więzi z Kościołem, wzrostu wiedzy religijnej, a niekiedy do reewangelizacji rodziców.

2. Język zrozumiały — polski — w liturgii chrztu ułatwił wiernym świadomy, czynny w niej udział.

3. Czytanie słowa Bożego w czasie liturgii chrztu przyczynia się także do większego kontaktu wiernych z Pismem św.

4. W polskiej odnowie liturgicznej sakramentu chrztu dzieci osiągnięto wielki sukces duszpasterski w postaci takiego wychowania wiernych do udziału w obrzędach, iż łączą je oni z przystąpieniem do spowiedzi i Komunii św.

5. Należy odnotować też ujemne strony, chociażby w postaci jeszcze wciąż biernego udziału wiernych, braku u niektórych duszpasterzy odpowiedniego do odnowionej liturgii stylu celebracji, adaptacji przestrzeni sakralnej do godnego sprawowania obrzędów, czytania słowa Bożego i wyjaśniania go w homilii. Należy ponadto zauważyć, że wierni nie zostali jeszcze odpowiednio przygotowani do percepcji znaków i symbolów w liturgii chrzcielnej oraz do uformowania postawy chrześcijańskiej opierającej się na fundamentalnym znaczeniu chrztu w życiu człowieka.